

6 ZÁVĚR

Po mnichovské dohodě v září 1938 a obsazení zbytku českých zemí a následného vzniku Protektorátu a Slovenského štátu v březnu 1939 došlo k rozpadu samostatného československého státu. Současně se začaly formovat doma i v zahraničí síly, jejichž hlavním cílem byla obnova předmnichovské ČSR. Konkurence několika právních řádů na našem území (jednalo se o právní předpisy německé, protektorátní, slovenského státu a československé, včetně exilových) byla vyřešena ve prospěch koncepce kontinuity československého právního řádu s právním řádem předmnichovským. Prezident Beneš i exilová vláda však považovali za nutné nejen navázat na předmnichovský právní řád, ale zejména se také vypořádat s křivdami, které byly v průběhu „doby nesvobody“ na obyvatelstvu Československa napáchány. Pro oblast vlastnických a jiných majetkoprávních vztahů to mimo jiné znamenalo vypořádat se s otázkou (ne)platnosti některých majetkoprávních úkonů a jiných zásahů do majetkových práv v době nesvobody. Tento obtížný úkol, ale i další související problémy se snažily vyřešit dekrety prezidenta republiky vydávané na území Československa. Dekrety postupně komplexně upravily všechny oblasti poválečného života, z nichž zejména konfiskační a znárodňovací dekrety měly reagovat právě na rozsáhlou germanizaci a arizaci majetku v době války prostřednictvím řady aktů německého práva. Konfiskační dekrety se ještě držely linie stanovené v Košickém vládním programu, avšak při přípravě znárodňovacích dekretů se již projevila snaha komunistů začít skrze znárodnění prosazovat své plány do budoucna, kdy si přes nesouhlas strany lidové a demokratické strany, které požadovaly znárodnění pouze v „národním“ rozsahu (tedy znárodnění jen podniků Němců, zrádců a kolaborantů) prosadili rozsáhlé znárodnění přesahující obsah Košického vládního programu. Uskutečnit znárodnění bez vyplacení příslušných náhrad vlastníkům znárodněného majetku se však komunistům do dekretů prosadit nepodařilo. Přestože však tedy znárodňovací dekrety stanovily, že za znárodněný majetek se náhrada zásadně poskytuje, stejně jako to stanovily i další zákony v druhé vlně znárodnění (obecně s výjimkou majetků nenáležejících okupantům a zrádcům), k vydání těchto náhrad, které bez jakékoli pochybnosti původním majitelům náležely, nedošlo. Jednoznačně zde můžeme mluvit o majetkových křivdách státu, řízeného komunisty, vůči vlastním občanům české a slovenské národnosti.

Změny právního řádu, vyvolané dekrety o národní správě, konfiskačními dekrety (týkající se at' již nepřátelského majetku či půdy) i obdobnými nařízeními Slovenské národní rady, tedy pokračovaly skrze znárodnovací dekrety, které zásadním způsobem proměnily vlastnickou strukturu ČSR. Na jejich základě došlo k rozsáhlým zásahům do předmnichovského pojetí soukromého vlastnictví. V souvislosti se znárodněním byly vydávány i další normy, které se jednak snažily řešit dopady války na ekonomiku, jednak v nich již byly patrné zásadní změny ekonomického systému, kdy postupně docházelo k přechodu od tržní ekonomiky ke státem regulované a plánované ekonomice socialistického typu. Aktem znárodnění se československý stát stal vlastníkem všech budov, zařízení, získal všechna práva podniků (patenty, licence, známky), nabýval vlastnictví ke všemu materiálu a výrobkům. Velký pozemkový majetek získal stát i skrze revizi první pozemkové reformy, kdy se přistoupilo k likvidaci velkého majetku pozemkového, tj. k zabránění půdy soukromým vlastníkům, jejíž výměra přesahovala 150 ha zemědělské půdy, případně 250 ha půdy celkem. Výjimky, které byly z revize připuštěny se týkaly zejména majetku, který byl již ve vlastnictví státu, obcí, okresů, výrobních a hospodářských družstev, šlo o již zkonfiskovaný pozemkový majetek Němců, Maďarů, kolaborantů, atd. Po únoru 1948, kdy KSČ prosadila další etapu pozemkové reformy, se horní mez vlastnictví půdy u na ní pracujícího zemědělce snížila na 50 ha půdy. Půda nad tuto mez, stejně tak jako veškerá půda na ní nepracujících zemědělců byla vykupována a přidělována do vlastnictví pracujícím drobným rolníkům. Majetek z těchto reforem získaný, avšak nepřidělený zůstal ve vlastnictví státu. V podstatě však šlo jen o předeheru tzv. „socialistické přeměny venkova“, která záhy následovala a která osídlence, přidělce a i ostatní zemědělce fakticky zbavila pozemkovou reformou získané půdy a soustředila v JZD. V dalším vývoji již ani názor, že v soukromém vlastnictví smí být maximálně 50 ha půdy nebyl politicky akceptován s poukazem na přijatou ústavu v roce 1960 připouštějící již jen drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci. Výkladem se dovozovalo, že není reálné, aby jedna rodina obdělávala půdu o výměře 50 ha. na požadované úrovni. Nakonec na rozdíl od Sovětského svazu nebyla půda v Československu zestátněna a formálně ani nebyla vstupem rolníků do JZD převedena do družstevního vlastnictví. Těchto kroků nebylo třeba, protože práva vlastníků byla omezena jen na holé vlastnictví. Vložené pozemky zůstaly v soukromém vlastnictví jejich majitelů, ale JZD k nim získalo užívací právo.

K zatížení či zcizení pozemku sdruženého v JZD mohlo dojít jen ve výjimečných případech.

Postupnými kroky tedy docházelo ke vzniku rozsáhlého státního vlastnictví. Zásadní politické a hospodářské změny ve společnosti právně vrcholící přijetím Ústavy 9. května, která u nás poprvé výslovně zakotvila společenské vlastnictví výrobních prostředků, položily základy i socialistického pojetí občanského práva. Tímto novým pojetím, vycházejícím z marxisticko – leninského učení o státu a právu, došlo jednoznačně k přerušení dosavadní kontinuity s předchozím pojetím občanského práva hmotného a bylo již samozřejmě vyjádřeno v novém občanském zákoníku z roku 1950.

Pokračující budování socialistické společnosti, jejíž principy byly zakotveny do nově přijaté ústavy v roce 1960, pak opět vyžadovaly zásadní změny v celém právním systému, tedy i v právu občanském, což vyústilo v přijetí nového občanského zákoníku v roce 1964.

Obecně tedy můžeme v období let 1948 – 1989 sledovat neustálou snahu o reformu právního řádu, která se vždy uskutečňovala ruku v ruce s plánem širších sociálních a hospodářských reforem, směřujících ve své konečné fázi ke komunismu. Šlo zde o cílenou snahu vytvořit zcela nové občanské právo, které mělo být oproti předchozímu stavu (tj. občanské právo, vycházející z tradičního kontinentálního ius civile) postavené na ideologických tezích marxismu – leninismu. Avšak úplně občanské právo odpoutat od základů ius civile, na nichž bylo postaveno, se nikdy nepovedlo.

Pokud jde o charakter práva, tak bylo vnímáno zejména jako politický nástroj k prosazení plánů komunistů.

Vzhledem k tomu, že komunistická ideologie vnímala soukromé právo jako nástroj k vykořisťování dělnické třídy, usilovala o jeho likvidaci. Důsledkem potlačování soukromoprávní povahy občanského práva pak bylo omezování jeho základních principů, jako např. smluvní volnosti či právě vlastnické svobody. To bylo doprovázeno snahou o zvýšenou regulaci i všech oblastí každodenního života (od ekonomiky státu až po výchovu dětí), což se v oblasti majetkové projevilo snahou státu mít pod dohledem téměř veškeré nakládání s majetkem. Především umožnění tohoto státního dohledu a

kontroly pak měl zajistit občanský zákoník z roku 1950, ať už zavedením povolovacího řízení pro dispozici s klíčovými komoditami, zejména s půdou nebo všeobecným zákazem majetkové dispozice či dokonce konfiskací majetku.

V období let 1945 – 1989 došlo tedy k obrovským změnám nejen v právním řádu a tedy i vlastnické struktuře, ale i v oblasti hospodářské, s jejichž důsledky se mnohdy potýkáme doteď. Většina těchto změn nebyla, s ohledem na výše uvedené skutečnosti, v souladu se zásadami demokratického právního státu.